

ROBERT DUNCAN

KODOLÁNYI GYULA

Aki Robert Duncanról akar megtudni valamit, nehéz a dolga. Ez a San Franciscó-i költő közel jár a hatvanhoz, de az elismerés afféle közvéleményét jelentő nagy amerikai antológiákban hiába keressük verseit. Nemigen említik őt azokban a szapora kritikai esszégyűjteményekben sem, amelyekkel oly bőségesen árasztja el a New York-i könyvpiar Amerika ezernyi egyetemi könyvtárát és diákkönyvesboltját, s melyeken Mai Amerikai Költészet és hasonló címek hirdetik, hogy bennük meglelhető minden, amit a tárgyról tudni illik — rang és rend, divatok, stílusok, gondolatok.

De mert Robert Duncan egyike Amerika nagy élő költőinek, a fentiekből arra gondolhatunk, hogy a költészet hivatalai az agyonhallgatás politikáját űzik vele, mégpedig ritka tökélyel. Ez csak félig igaz. Az igazság másik fele az, hogy e csöndes hidegháború elején, 25—30 éve, Duncan is hadat üzent, és feltételeiből azóta sem enged. Hadüzenete csak annyi volt, hogy sorra elhárította a költői érvényesülés elfogadott útjait; de ahol mindenki egyformán tesz, a részvétel megtagadása is tüntetés. Van-e hivatalnok a irodalomnak, aki megérti, miért nem ad antológiába verset költő, miért nem törekszik megjelenésre minden lehető alkalommal? Miért nem vállal ügyünk szervezte felolvasó körutat? Egy szóval, miért nem kér az erkölcsös siker nagy lehetőségeiből? Ilyenkör aztán működni kezd a hivatalnok önvédelmi (s egyben támadó) gépezete: költőnk bizonyára nagyképű, finnyás, ha nem sokkal rosszabb. Méltatóit megsértené (nem bizonyos, hogy megköszöni a jó kritikát), és díjat sem lehet adni neki, mert ki tudja, elmegy-e majd a díjkiosztó ünnepségre. Duncanról tehát hamar leszoktak az antológiaszerkesztők és a díjkiosztó bizottságok, és nem akad olyan professzor sem, aki az ő szimbólumaiból, eszméiből, prozódijából vagy kamaszkori bánatából kovácsolna magának tőkét a tudományos kiválósághoz.

Marad tehát az eligazodni kívánóknak néhány rövid méltatás (főleg költők tollából), Charles Olson és Robert Creeley baráti emlékezései közös munkára, legfőképp pedig, Duncan szándéka s a költészet régi rendje szerint, a versek. A versek szépek és nehezek. Az amerikai vers ismert erénye századunkban, hogy érzékletességével, a nyelvezet érdes szépségével az élmények egyszerűségét varázsolja elő annyi spekulatív kísérlet közepette. Mögötte az angolszász filozófia nagy hagyománya, az empiria bűvölete áll, s annak társadalmi fejleménye, a praktikum s a praxis tekintélye. Duncan nem ezt a hagyományt követi. Nem az élmény, nem a külső és a belső világ feszültsége érdekli őt. A versek elvontabbak, és

különös gondolati rendszert sejtetnek — ebben Blake és Yeats volna Duncan rokonsága az angol nyelvű költészetben. A nyelveket mégis nagyon anyagszerű, az etimologikus belső rímek és szójátékok az angol nyelv legmélyebb régióiba gyökereztetik, s bizony gyakran fordíthatatlan.

Első lépéseink Duncan versvilágában gyönyörű alkonyati (vagy pirkadati?) tájra visznek; amit élesen látunk, az is mintha elrejtene előlünk lényegét. Amit bizonyossággal érzékelünk, az a látvány sejtelmes szépsége. A romantika festőinek némelyike jut eszünkbe. A látvány sejtelmességéhez a hangzás tökélye párosul, melyet még az angolul kevésbé értő is megérez — Eliot szerint éppen ez a nagy vers első ismérve. Éveken át tért vissza nyelvemre egy-egy Duncan-verstörődék, mint ahogy a gyermekmondókák, önkéntelenül, váratlanul, míg érteni is kezdtem végre. Bizonyos, hogy a vájt fülűeket, Duncan amerikai nemzedéktársait, ez a modorossággal határos hangzási tökély riasztja el attól, hogy folytassák útjukat e különös világ belsejébe, hisz Poe esete óta könnyű Amerikában ráragasztani a formával, nyelvvel mesterkedőre az emersoni gúnynevet: „csingilingis ember”.

Duncan hangzásai bonyolultabbak, árnyaltabbak is Poe verszenéjénél. Annak olykori monotóniájával szemben, huszadik századian nyitottak. Az összecsenések, disszonanciába játszó harmóniák mindig a vers súlypontjába esnek, bennük nyugszik a vers jelentése. A kulcsszavak összecsengése előszörre játszi leleménynek hangzik, de ahogy a vers halad, a képzettársítások sugárköre egyre tágul, hirtelen egymásba nyílik, megvilágítva lényeges kapcsolatukat, a baudelaire-i korrespondenciákat. Így kerül egymás mellé a *fortune* (szerencse, sors) és a *future* (jövő), fordításomban jövőnkre-javunkra (*A vers épülete*, XXIII). Így jelent, ugyan ebben a versben, a *passage* sorokat a versből és a holdfény pásztáit, mígnem a két jelentés egymást átsugározza, és az egész vers magja, energiaforrása lesz, egyben pedig a másik Duncan-ciklus, a *Sorok* címének kulcsa. Egy másik versben, a *Love Poemben* (*Szerelem*), az angol nyelvnek abból a szűkösségéből varázsol Duncan sugárzó aurát, hogy nincs külön szava szerelemre, szeretetre, mély baráti vonzalomra. Mindet *love*-nak nevezi, s ez a Duncan-vers éppen a *love* teljes értelmének egybefoglalása. Akár szerelemnek, akár szeretetnek, akár másnak fordítjuk a címet, valami elvész. A duncani gondolat szerint a szeretet (akár ha isteni) elválaszthatatlan az érzékektől, a test-lélek kettősség hamis.

A duncani világ mottója Giordano Brunónak az az alkímiai ihletésű gondolata lehetne, hogy az atomokat, s így az egész világot, a szerelem (szeretet) vonzása tartja együtt. Ennek a vonzás-taszítás gondolatnak Duncan bejárja minden zugát, egész dialektikáját, mintegy bizonyítva, hogy a világban mindent lényegi kapcsolatok hatnak át — eljutva odáig az ezoterikus kiindulástól, hogy 1968-ban részt kért a berkeleyi diákmegmozdulás irányításában.

Mert nincs közjó, nincs közösség
 nincs egység, ahol nem szabad
 az egyéni akarat

— írja akkori versében. Idézem az eredetit, hogy lássuk, mi vész el ismét a fordításban: *There being no common good, no commune, / no communion . . .*

Noha Bruno nevét nem olvastam Duncan verseiben, illő a hivatkozás, mert szerepel viszont Ficino, Pico della Mirandola, Piero di Cosimo, Bosch — a reneszánsz emberei, akiknek víziójában költészet és tudomány együtt él. Szerepel Boehme, Püthagorasz, Parmenidész, Avicenna, Leibniz — korrespondenciák tudósai. Szerepel a másik oldalon Oppenheimer, Fermi, Teller, akik a hasadó atommal az emberiség tudatában okoztak hasadást — velük Sztálin, Roosevel, Churchill, Hitler, Mussolini. Ahogy a Tűz című versben egyetemes látás sugarában kerülnek ezek a nevek egymás mellé, más mitikus létezők, föld, víz, tűz, levegő bőv-körébe is úgy rántja egybe Duncan egyetlen mozdulattal a világ más, látszólag távoli darabjait. A végső gondolat az emberi képzelet — az emberi valóság — egyetemessége, ember és világ ősi (s úgy látszik, forradalmi) egymásrautaltsága.

Ha tehát szürrealizmust gyanít az olvasó a prózaversek némelyikében, még nem jutott el a magig. Duncan iskolái közt szerepel a szürrealizmus is, de csak mint saját költői gesztusainak egyik receptje, nem pedig mint betanult lecke. Mint apró lépéselem a bonyulult koreográfiában. Noha a duncani világban szinte mindig szürkület vagy pirkadat van, és a tárgyak örökre homályban maradnak, rendje, rendszere kibontakozik annak, aki szeretettel közelíti.

Az itt szereplő versek, az első kivételével, a *Sorok* és *A vers épülete* részei. A két ciklus több mint egy évtizede kezdődött el, és a *Sorok* ma is lezáratlan. De voltaképp lezáratlan a másik is, hiszen a két ciklus gyakran egymásba nyílik. Mint a *Cantók* vagy *A Maximus-versek* (Olson), nem zárt epikai művek, hanem a gondolat, az érzelem, az indulat verzerfonaljai fűzik őket össze. Négy-öt színből szőtt, beszegetlen szőnyegen, minták, figurák, tájak nagy játéka. Szellemi összefoglalások, melyek tágabb távlatot adnak a gondolati költészetnek, mint egy-egy lírai darab tehetné. Charles Olson azzal jelezte *A Maximus-versek* egységét, hogy számozatlan oldalakra nyomtatta őket, és nem adott tartalomjegyzéket. Bárhol ütöd föl a könyvet, ugyanazt a szőtttest látod. Bárhonnan elindulhatsz, mert a mű nem egyetlen íven halad, s mindig térbe jutsz, nyitott térbe. Nyitott tér a vers a szemnek is, mint Duncan *Útrabocsátója*.

Így kerülnek különös külső-belső térbe a Duncan-versek, s noha Duncan nem okolja meg sehol sem az antológiáktól és a folyóiratoktól való vi-

---

szolygását, bizonyos, hogy a hatás egyetemességét félti az idegen vers-
terekkel való érintkezéstől. Mondhatnánk úgy is, irónia nélkül, hogy na-
gyon komolyan veszi a költészetet. Ma elég ez ahhoz, hogy rendkívülivé
tegyen költőt.